

тіктің, ұлтын қалай қадірлейтіндігін сөз жүзінде де, әсіресе іс жүзінде де өмір бойы өнегелі үлгісін көрсетіп кеткен нағыз патриот, сондықтан Ұла Ұстаз халқымен бірге жасай бермек.

Ыбырай Алтынсариннің туғанына 180 жыл толу қарсаңында Қостанайға Нұр-Сұлтан қаласынан арнайы ғалымдар, зиялы қауым өкілдері, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Президенті Ғайни Бисембаев бастаған бір топ еңбек сіңірген қоғам қайраткерлері ағартушының туған жеріне тағзым етуге келді. Жоспарланған дөңгелек үстел «Ұлы педагог Ы. Алтынсариннің мұрасы мен оның қазақстандық білім берудегі рөлі» деген тақырыпта пікірлер өрбіді. Сол жиында айтылған кейбір ұсыныстарымды оқырмандарға жеткізуді жөн көрдім.

Біріншіден. 2021 жылының 1- қыркүйегінен бастап бір уақытта еліміздегі барлық (меңшігіне және оқыту тілдеріне қарамастан) мектеп табалдырығын алғаш аттағандардың басты сабағы «Кел балалар, оқылық!» атты сынып сағатында Ы. Алтынсариннің өмірбаяны мен шығармашылығы жайында айтылуы керек. Және бұл іс-шара жыл сайын дәстүрлі түрде өткізіліп тұрсын.

Екіншіден. Еліміздегі барлық мектептеріндегі бесінші-жетінші сынып оқушыларын Ы. Алтынсариннің өмірі мен еңбегі жайлы – диктант, сегіз-тоғызыншы оқитындарға мазмұндама. Он – он бірінші сыныптағыларға-шығарма жаздырса Ұлы ұстазға тағзым деген осы емеспе?

Үшіншіден. Бұл дүниеде барлық нәрсенің өлшемі адам екені белгілі. Сол себептен Ұлы ғұламалардың бірінші кезекте адамның тұлға болып қалыптасуына көп мән бергендері белгілі. Кешегі Ұлы Хакім Абайда «Адам бол!» қағидасын алға тартқан. Сондықтан әлем танып мойындаған қара сөздерін үңіліп оқуда. Ал адамды адам қылатын, адамнан тұлға қалыптастыратын ол – тәрбие. Соңғы 30 жылдың ішінде біз Қазақстанның Тәуелсіз жаңа дәуірінде өмір сүріп келеміз. Қоғам өзгеруде, адам өзгеруде енді сол қоғам сұранысына сай алғашқы тәрбиешілер съезін өткізіп, мемлекеттік бағдарлама жасап тұжырымдама қабылдаса дұрыс болар еді.

Әдебиеттер тізімі

1. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 193 б.
2. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 192 б.
3. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 193 б.
4. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 307 б.
5. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 271 б.
6. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 311 б.
7. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 198 б.
8. **Ы. Алтынсарин** – Таза бұлақ. Өлендер. Әңгімелер. Хаттар. Алматы «Жазушы» 1988. 315 – 316 б.

ӨОЖ 37.01

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ БІЛІМ АЛУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Жумабаева С. А. – қазақ тілі мен әдебиетінің мұғалімі, «Қостанай ауданы білім бөлімінің Жамбыл жалпы білім беретін мектебі» КММ.

Сақұпжанова Ж. Ж. – қазақ тілі мен әдебиетінің мұғалімі, «Қостанай ауданы білім бөлімінің Жамбыл жалпы білім беретін мектебі» КММ.

Мақалада қоғам дамуымен үнемі өзгеріп отыратын үздіксіз білім беру мәселелерінің Ыбырай Алтынсарин дәуірінің құндылықтарымен сабақтастығы көрсетілген. Мақала қазақтың көрнекті педагогы және ағартушысы Ыбырай Алтынсариннің 180 жылдығына арналған. Мұнда Алтынсариннің өмірі мен қызметі туралы өмірбаяндық мәліметтер келтіріледі. Бұл мақалада мектептегі оқу-тәрбие жұмысы процесінде «Ұлы адамдардың өмірінен» бағдарламасын жүзеге асырудың мысалдары келтірілген.

Түйін сөздер: Ыбырай Алтынсарин, білім, үздіксіз білім беру, Ыбырай Алтынсариннің еңбектері, құндылығы, білім мазмұны, білім мазмұнын жаңарту, мұғалімнің кәсіби қызметі, оқулықтарды зерттеу.

Жаңа әлеуметтік-экономикалық қатынастарды қалыптастыру жағдайында қазақстандық қоғамды демократияландыру кезеңінде өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуді жетілдіру проблемасы басым мәселелердің бірі болып қала береді. Қазақстан Республикасының Стратегиялық даму жоспарында: «Кәсіптік білім берудің барлық деңгейлерінде: бастауыш, орта, жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру басты басымдық болып жарияланады. Бұл жалпы орта білімнің маңыздылығын төмендетпейді, керісінше, білім берудегі басты басымдықты қамтамасыз ету үшін осы білім деңгейінің маңыздылығы артады. Білім беру жүйесінде басты стратегиялық міндет халықтың барлық деңгейлер

мен сатылардағы сапалы білім алуға қол жеткізуін кеңейту болып айқындалады».

XVII ғасырдағы ағарту идеялары әлемнің көптеген елдеріндегі рухани салада ең өзекті болды. Ағартушылар халық пен адам бостандығын қорғап, бейбіт өзгерістерге барлық үміт артты. Олар қазіргі әлеуметтік теңсіздік адамдардың ақылсыздығынан, надандығынан туындады деп сенді. Сондықтан ағартушылар өздерінің басты мақсаты-халықты ағарту деп жариялады. Өйткені, олардың пікірінше, олар өздерінің ақыл-ойларын қолданыстағы бұйрықтарды қабылдады.

Орыс емес халықтарды ағарту саласында патша орыс емес ұлттарды күштеп «орыстандыру» саясатын жүргізді, олардың саяси, экономикалық және мәдени дамуын әдейі кешіктірді. Орыс-қазақ байланыстарын нығайтумен бірге прогрессивті орыс және қалыптасып келе жатқан жас қазақ зиялыларының өзара қарым-қатынасы күшейіп, тұрақты сипатқа ие бола бастағанына назар аудару маңызды. Бұл өзара іс-қимылдың жемісті болғаны соншалық, Қазақстанның XIX ғасырдың екінші жартысына айналуы туралы айтуға барлық негіз береді. Еуразиялық шекарадағы қоғамның интеллектуалды дамуының өзіндік эпицентрінде.

Қазақ халқы арасында ағартушылықтың пайда болуы мен таралуына Қазақстанның Ресейге қосылуы үлкен әсер етті. Қазақ ағартушылығының айрықша ерекшеліктері оның Қазақстанда феодалдық жүйенің табиғи пайда болған дағдарысының өнімі ретінде емес, Дала өлкесінің Ресейге қосылу салдарының идеялық көрінісі ретінде пайда болуында болды.

Демократиялық орыс мәдениеті мен қоғамдық ойдың таралуы қазақ халқының рухани өміріне пайдалы әсер етті. Оның ықпалымен қазақтың көрнекті ағартушылары Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбаевтың дүниетанымы қалыптасты. Олардың барлық қызметі мен шығармашылығы Қазақстанның Ресейге қосылуының прогрессивті сипатын, патшалықтың еркінен тыс дамыған қазақтар мен орыстардың дәстүрлі және ажырамас достығын айқын көрсетті. Қазақ халқының білім мен мәдениетке деген құштарлығын оның керемет өкілдері айқын білдірді. Қазақтарды озық мәдениетке баулуда олар қоғам өмір сүрген қарбалас, надандық және феодалдық бақалшылықтан шығудың жалғыз дұрыс жолын көрді.

Қазақтың ірі ағартушысы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының қоғамдық ойы, мәдениеті мен әдебиеті тарихында көрнекті жаңашыл педагог және жаңа мектептердің ұйымдастырушысы, этнограф, фольклоршы, ақын, прозашы және орыс классиктері шығармаларының аудармашысы ретінде кеңінен танымал [1, 533 бет].

Шын мәнінде шынайы және қайсар патриот, халық мұғалімі, әдіскер, тұңғыш педагог-теоретик, ғалым Ыбырай Алтынсариннің ой – пікірлерінің ұлылығы-қазіргі білім беруді дамытудың қуатты ынталандырушысы болып табылады. Оның мұрасының педагогикалық құндылықтары бүгінде барлық зерттеушілер мен оның жаңашыл идеяларының ізбасарларын шабыттандырады. Өткеннің педагогикалық тұжырымдамаларына ретроспективті көзқарас білім беру процестерінің аксиологиялық аспектілерінің эволюциясын байқауға мүмкіндік береді, бұл олардың қазіргі дамуының терең тарихи тамыры бар екенін дәлелдейді. Сондықтан да белгілі қазақ ағартушысы Ыбырай Алтынсариннің XIX ғасырда білім беру, педагогикалық ғылым туралы айтқан көзқарастары өте заманауи және өзекті.

Ыбырай (Ибрагим) Алтынсарин 1841 жылы 20 қазанда (бұрынғы стилі бойынша) Қостанай облысы, арқар болысының Жаңбыршы ауылында дүниеге келген. Ол орта жүздің қыпшақ қазақ руынан шыққан. Оның әкесі Алтынсары Балғожин Ыбырай төрт жасқа толмаған кезде қайтыс болған. Бала атасы, Орынбор шекаралық комиссиясының әскери старшинасы Балғожа Жаңбыршиннің үйінде тәрбиеленді [2, 7 Б.].

1850 жылы Ыбырай 9 жасқа толғанда, Торғай облысының әкімшілік орталығы – Орынборда қазақ балаларына арналған алғашқы ерекше мектеп ашылды. Бірақ сонау 1846 жылы, осындай мектеп ашу жоспарланған кезде, көреген Балғожа немересін үміткер ретінде санап, осылайша Ыбырай шәкірттерінің бірінші құрамына кірді. Мектептің міндеті қазақ жастарының арасынан шекара басқармасының шенеуніктерін, аудармашыларды, сұлтандар-билеушілер мен Ордадағы қашықтықтан бастықтар жанындағы хат жүргізушілерді және т. б. дайындау болды. Бұл міндет патша үкіметінің 1868 жылы арнайы заңмен қабылданған дала өлкесін басқару жөніндегі жаңа ережесінің жобасын негізге алды [2, 8-бет]. Мектепке ата-аналары патша үкіметіне қызмет көрсеткен немесе ерекше еңбектерімен, патшаға берілгендігімен танымал болған қазақтардың балалары қабылданды. Қазақ ақсүйектері жаңа жағдайларға бейімделіп, өлкеде басшы лауазымдарға орналасу, өз беделін көтеру, қарапайым халыққа қысымды күшейту үшін ұлдарын осы мектептерде оқытуға ұмтылды.

Ол кезде қазақтарда ешқандай білім беру жүйесі болған жоқ. Қазақ балаларының аз ғана бөлігі орыс мектептерінде, тағы бір бөлігі діни училищелерде (мектептерде) оқыды. Мектептерде балалар ақыл-ой және физикалық жағынан нашар болды. Олар жалаңаш еденге отырды, ал күні бойы олар шаңды жұтып, таныс емес татар немесе араб тілдеріндегі мәтіндерді жаттап отыратын кез.

Жазалау – педагогикалық әсер етудің негізгі және жалғыз тәсілі болды. Әрине, бұл мектептерде сабақ берген молдалар Алтынсариннің бастамаларына алғашқы қарсыластар болып шықты. Олар қазақтарды барынша қорғап, оларды мектептерде балаларды әкелердің сенімдері мен әдет-ғұрыптарынан айырады деп қорқытты. «Біздің елде молла тұқымы үлкен мөлшерде таралады және олардың өмір сүруіне мүмкіндік жоқ», – дейді Алтынсарин. Оның хаттарында бірнеше рет біз оған қарсы тұру

туралы, оның мекен-жайы бойынша таратылған жолдан таюшылық туралы ескертуді кездестіреміз. Ол, ең болмағанда, оның шығу тегі жағынан оған жақын болып көрінетін шеңберде – қазақ ақсүйектерінің шеңберінде де қолдауға сене алмады. Алтынсариннің мақсаты қазақтарға ғылым мен өнер бойынша толық басшы, халық мұғалімі болу үшін осындай білім беру болды. Балаларын мектептерге жіберген ақсүйектер мүлдем басқа мақсаттарға ие болды.

Алтынсарин халық ағарту министрлігі бойынша мемлекеттік шенеунік болған. Бірақ Алтынсарин өмірінің мәні болған – халыққа білім беру, надандықты қараңғыдан шығару деген ұмтылыс патша өкіметінің ниетінде де жоқ болды.

Алтынсариннің тарихи еңбегі оның бастамасымен, оның тікелей қатысуымен Қазақстанда Халықтық зайырлы мектептер желісі құрылды. Ол осы мектептерде қазақ тілін оқытуды енгізді, зорлық-зомбылықпен орыстандыруға және оларға реакциялық мұсылман дінбасыларының ықпалының енуіне қарсы күресті.

1860 жылы облыстық басқарма оған Торғай қаласында қазақ балаларына арналған Бастауыш мектеп ашуды тапсырды, онда ол орыс тілінің мұғалімі болып тағайындалды. Үлкен қиындықтарға қарамастан (қаражат болмады, облыстық басқарма мен жергілікті биліктің қолдауы болмады) Ы.Алтынсариннің табандылығының арқасында 1864 жылдың 8 қаңтарында мектептің салтанатты ашылуы өтті. Алтынсариннің ағартушылық қызметі осылай басталды.

Сондай-ақ, ол ауылдық және болыстық мектептер ашу үшін көп күш жұмсады. Ұзақ уақыт бойы патша әкімшілігі бұл игі бастамаларға кедергі келтірді. Бірақ, осы кедергілерге қарамастан, Алтынсарин ағартушылық қызметті тоқтатпады, бұл Торғай облысының әскери губернаторы тарапынан наразылық туғызды. Алтынсарин өзінің жеке бастамасы бойынша халық мектептерін жаппай ашуға тырысқаны үшін, оған артық қаражат жұмсап, облыс губернаторы генерал Проценко тіпті оны жауапқа тартып, сотқа беруді шешті.

Ы.Алтынсарин сотты құдалаудан құтыла алды, өйткені Проценко қызметінен босатылды. 1886 жылы Алтынсарин жаңа облыстық билік алдында болыс мектептерін ашуға рұқсат беру туралы өтінішті тағы да қозғайды. Оны алғаннан кейін ол асығыс мектептерді ашуға кіріседі осы мақсат үшін халықтан қайырымдылық жинайды. Ағартушы осы мектептер үшін үй-жайларды жалға алды немесе сатып алды және олардың жабдықтарына қамқорлық жасады. Болыс мектептерінің ашылуында Ы.Алтынсарин өзі қатысып, алғашқы көрнекі сабақтарын берді.

Қазақстанда әйелдер білімінің басталуы да Ы.Алтынсариннің есімімен байланысты. Ырғыз қаласында ол қазақ қыздарына арналған интернаты бар арнайы мектеп ашты. Бұл қазақ халқының өміріндегі үлкен оқиға болды. Алтынсарин осы көрнекті бастаманың табысты болғанына шын жүректен қуанышты болды. Ол патша әкімшілігінен Торғай облысының барлық уездерінде әйелдер училищелерін ашуға рұқсат сұрады. Бұл туралы өтініш бергеннен кейін екі жылдан кейін ғана 1891 жылы Торғай қаласында, 1893 жылы Қостанай қаласында, 1895 жылы Қарабұтақ кентінде интернаттары бар әйелдер училищелерін ашуға рұқсат алынды. Ақтөбе қаласында-1896 ж.

Алайда Алтынсарин халыққа білім беру ісі тек жоғарыда аталған мектептердің ашылуымен ғана шектелмейді деп есептеді, өйткені бұл мектептер халықты ағарту ісіндегі алғашқы қадам болды.

Осылайша Ыбырай Алтынсариннің көзі тірісінде төрт екі сыныптық орталық орыс-қырғыз училищесін, бір қолөнер училищесін, бір әйелдер училищесін, бес болыстық мектепті, орыс поселкелерінің балаларына арналған екі училищені ашуға мүмкіндік туды. Ол сонымен қатар гимназияларда, университеттерде, Красноуфим нақты мектебінде оқитын балаларды ұстау үшін халықтан "қайырымдылық" жинады.

Алтынсарин зайырлы халық мектептерін ашып қана қоймай, олар үшін балаларды оқыту мен тәрбиелеудің дидактикалық принциптерін әзірледі, оқу және әдістемелік құралдар жасады, жыл сайын әр мектепке барып, үнемі инспекторлық қадағалауды жүзеге асырды.

Оқыту жүйесінде Алтынсарин жаратылыстану ғылымына, орыс және қазақ тілдеріне басты орын берді. Ол мұғалімдерге орыс тілін оқытуға, сондай-ақ балаларды туған қазақ тіліне оқытуға ерекше назар аударуды ұсынды. Осыған байланысты Ы.Алтынсарин бастауыш мектептерде кейбір басқа пәндерді оқыту орыс тілі мен грамматикасын берік меңгеруге тәуелді болды.

Алтынсарин бүкіл өмірін туған халқының ағартушылығына арнады. «Қазақ халқы білім алу үшін құнарлы негіз болып табылады», – деп жазды ол.

Осылайша, қазақ ағартушысының педагогикалық мұрасын зерделей отырып, 150 жыл бұрын айтылған Педагогикалық идеялардың бүгінгі күні де өзекті екендігі таң қалдырады. Ибраһим Алтынсарин білім соншалықты алға жылжиды деп ойлады ма, ол өз денсаулығын жоғалтты бүкіл өмірін өз халқын білімді көру үшін өткізді.

Ы.Алтынсарин 19 ғасырдың екінші жартысында Қазақстанның білім беру жүйесінің қалыптасуы мен дамуына үлкен үлес қосты. Әр түрлі оқу орындарының ашылуымен қатар, 220 педагог кадрларды даярлауға, оқу процесінің әдістемелік жабдықталуына көп көңіл бөлді, ол қазақ мектебінде орыс тілін оқытудың негіз қалаушы қағидаттарын әзірледі, оқу-тәрбие процесінде өскелең ұрпақты адамгершілік, еңбек, эстетикалық тәрбиелеудің озық әдістері мен құралдары белсенді қолданылды.

Әдебиеттер тізімі

1. **Алтынсарин И. Шығармалар жинағы.** [Мәтін]: 3 Т. / Ы. Алтынсарин. – Алматы, ҚазКСР "Ғылым", 1975 ж. – 1 Том. – 360 б.
2. **Алтынсарин И. Шығармалар жинағы: үш томдық. Т. 2.** / Ы. Алтынсарин. – Алматы: Ғылым, 1976. – 423 б.
3. **Алтынсарин И. Шығармалар жинағы: үш томдық. Т. 3** / Ы. Алтынсарин. – Алматы: Қазақ КСР "Ғылым" баспасы, 1978. – 352 б.
4. **Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалар** / Ы. Алтынсарин.; құраст. Б. С. Сүлейменов. – Алматы: Қазақ КСР, 1957. – 465 с. – URL: <https://pubhtml5.com/poge/woxz/basic/51-100>.
5. **Алтынсарин И. Таңдамалы хаттар** / Ы. Алтынсарин. – URL: <https://kzref.org/moskovskijpatriarhat.html?page=18>.
6. **Назарбаев Н. Ә.** Тарих толқынында. – Алматы: Атамұра, 1999. – 292 [4] б.
7. **Ыбырай Алтынсарин мұрасындағы педагогикалық құндылықтар мәселесіне** Слесарь М.В. / М. В. Слесарь // "Өрлеу" хабаршысы – kst. – 2015. – №4. – Б.7-10.

ӘОЖ 37.01

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ «ҰЛЫ ДАЛАДАҒЫ» АҒАРТУШЫЛЫҚ МҰРАСЫ

Жумадилова С. М. – педагогика және психология пәнінің оқытушысы, I. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің Zhansugurov college, Талдықорған.

Уклинова К. Е. – экономикалық пәндер оқытушысы, I. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің Zhansugurov college, Талдықорған.

Мақалада Ыбырай Алтынсариннің қазақ тарихында ағартушы, педагог, қоғам қайраткері ретіндегі бейнесі қазақ жастарын тәрбиелеуге баса назар аударғандығы және бала тәрбиесіндегі оның орны айтылады. Ыбырайдың шын мәнінде өз ісінің нағыз кәсіби шебері болғаны, сонымен қатар өнер мен әдебиетте және ғылым саласында үлкен жетістіктерге жетіп, өркениеттің дамуына өзінің үлесін қосқандығы баяндалады. Ұлт Ұстазы Ыбырай Алтынсариннің Ұлы даладағы ағартушылық мұрасы бүгінгі өскелең ұрпақ үшін таусылмайтын қазына болып табылатындығы дәріптелген.

Кілт сөздер: ағартушылық мұра, ұлы ағартушы, бала тәрбиесі, ұстаз шығармашылығы.

«Өлді деуге бола ма, айтыңдаршы

Өлмейтұғын артында сөз қалдырған?..»

Абай Құнанбаев

Қазақ тарихына ағартушы- педагог, жазушы, этнограф, қоғам қайраткері ретінде енген Ыбырай (Ибрахим) Алтынсариннің бүгінгі қоғамда алатын орны таудай. Бүкіл өмірін ұлт болып ұйысып, білім алып, ата-бабамыздан жалғасып келе жатқан әдет-ғұрып, салт-дәстүрімізді жаңадан келіп жатқан заманмен ұштастырған бір туар азамат екені мәлім.

Ыбырай үш жасында әкесінен айырылып атасы, қара сөзде ешкімге дес бермеген шешен әрі би Балқожаның тәрбиесінде өседі. Балқожа би немересін есі кірген кезден бастап жанынан тастамаған. Тумасынан зерек Ыбырай барған жиын тойларда атасын одан басқа да билердің көпшілік алдында айтқан биліктерін, шешендік сөздерін құлағына құйып өседі. Бала Ыбырайдың азамат болып, өзіндік ойы мен ұстанымының қалыптасуына үлкен ықпал еткен атасы Балқожа би екендігі даусыз. «Атадан ұл туса игі, ата жолын қуса игі» деген қанатты сөзді берік ұстанған атасы немересінің құйма құлақ, зерек екенін байқап, білімін жетілдіру үшін іске кіріседі. Осы ниетпен 1850 жылы бар беделін салып жүріп Орынбор Шекара комиссиясы жанынан ашылған мектепке жазғызады. Аталмыш мектепті 1857 жылы үздік тәмәмдап атасының қасында тілмаштық қызметтен бастап Торғай уезінің судьясы қызыметіне дейін бірнеше қызметтерді атқарады. 1859 жылы Алтынсарин атасы Балқожа бидің араласып, сыйласып жүрген Орынбордағы Шекара комиссиясының басшысы В. В. Григорьевпен достасады. Сол достық пен жақсы сыйластықтың арқасында Григорьевтің бай кітапханасын молынан пайдаланды. Кітапханадан сол кездегі танымал орыс жазушылары мен әлемдік ағартушы-педагогтерінің еңбектерінен өзіне қыруар білім жинап, онысы ұстаздық қызметінде үлкен пайдасын тигізді. Қандай қызметте болмасын Ыбырайдың іштей арманы мұғалімдік қызмет еді. Өкінішке орай өзінің сүйікті ісімен шұғылдануға сол кездегі әкімшілік құрылым мүмкіндік бермеді. Тек 1864 жылы 8 қаңтарда Торғай өңірінде алғашқы мектебін ашады. 1968 жылы Ыбырай ашқан қазақ мектебі бір кластық орыс-қазақ училищесі болып қайта жаңарды. Осы жылы Ырғыз қаласында екі кластық орыс-қазақ училищесі қоса ашылады. 1875-1876 жылдары Орынбор, Қазан, Петербург шахарларына сапар